

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Навчально-науковий інститут біології, хімії та біоресурсів
Кафедра екології та біомоніторингу

Гра як засіб екологічного виховання дітей

молодшого дошкільного віку

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала: студентка II курсу, 603 групи
спеціальності 101 Екологія

Оксана ТИМЧУК

Керівник:

к.б.н., доцент Ірина СИТНИКОВА

Рецензент

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № 7

від « 25 » листопада 2024 р.

зав. кафедри _____проф. Марія ФЕДОРЯК

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Тимчук О.Ю. Гра як засіб екологічного виховання дітей молодшого дошкільного віку. *Кваліфікаційна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти.* Спеціальність 101 Екологія. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2024.

У роботі застосовано ігрові методи для формування базових екологічних знань, практичних навичок та екологічної свідомості у дітей молодшого дошкільного віку. Особлива увага приділена адаптації ігор згідно з віковими особливостями дітей.

Робота представлена на 53 сторінках, містить вступ, три розділа, висновки, список літератури налічує 35 джерел.

Ключові слова: ігрові методи, екологічне виховання, молодший дошкільний вік.

ABSTRACT

Tymchuk O.Yu. The game as a means of ecological education of children of younger preschool age. *Qualification work of the second (master's) level of higher education.* Specialty 101 Ecology. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2024.

The work uses game methods for the formation of basic environmental knowledge, soft skills and environmental awareness in preschoolers. Particular attention is paid to the adaptation of games according to the age characteristics of children.

The work is presented on 53 pages, contains an introduction, three sections, conclusions, the list of references includes 35 sources.

Keywords: game methods, environmental education, junior preschool age.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Оксана ТИМЧУК

Зміст

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	6
1.1. Роль екологічного виховання в формуванні екологічної свідомості та поведінки у дітей дошкільного віку	6
1.2. Методи та ігри екологічного виховання, що використовуються в сучасних педагогічних практиках	11
1.3. Організація праці в куточку природи як самостійна діяльність дитини.....	21
РОЗДІЛ 2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	24
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	50

ВСТУП

Актуальність теми. Екологічні проблеми – найгостріші питання сучасності, що стосуються всіх жителів Землі, від яких залежить майбутнє людства. Вони виникають через бездумне та нераціональне ставлення людей до природи. Екологічна ситуація на Землі показує, що сучасна криза впливає на різні аспекти людського мислення, екологічної свідомості та практичної поведінки (Волкова, 2021). Екологічна освіта забезпечує всебічне навчання, що сприяє когнітивному, емоційному та соціальному розвитку. Виховуючи інтерес, співчуття та почуття відповідальності за природний світ, вихователі дитячого садка можуть закласти основу для формування екологічно свідомих громадян, які будуть нести ці цінності у доросле життя (Роје et al, 2024).

Дошкільний вік – важливий час для формування гуманного ставлення до оточуючих і природи. Щоб організувати процес формування дбайливого ставлення до природних об'єктів, потрібно враховувати, що дошкільний вік найбільш сприятливий період для екологічного розвитку дитини, що обумовлено 3-ма основними особливостями цього періоду: психологічною залученістю у світ природи, сприйняттям природних об'єктів як повноцінного суб'єкта і бажання взаємодіяти зі світом природи. Тому в цьому віці важливо закласти фундамент для доброти, краси, розуміння, співпереживання, взаємодопомоги, поглядів і уявлень про себе та навколишній світ (Гулан, Русин, 2021).

Сучасні підходи до виховання дітей дошкільного віку визначаються розвитком особистості в цьому віці, що є одним з пріоритетів виховної роботи. Вирішальний фактор у розвитку особистості дитини – її активність, яка проявляється в різних сферах, таких як гра, праця, пізнавальна діяльність, особливо у взаємодії з навколишнім середовищем, з дорослими і однолітками.

Важливим напрямом, який визначає успіх чи неуспіх вирішення завдань екологічної освіти дітей дошкільного віку, є розвиток пізнавальної

активності дитини в процесі взаємодії з природою. Процес взаємодії з природою полягає не тільки в наданні дітям інформації про окремі факти і загальні закономірності, а й в усвідомленні екологічної цінності природи і її взаємодія з людиною (Димченко, 2022).

В освітньому контексті термін «метод» означає спільну діяльність дорослих і дітей, спрямовану на досягнення певних освітніх результатів: засвоєння знань, формування навичок, розвиток здібностей, формування моральних якостей, вироблення поведінкових звичок.

Під час ознайомлення дітей дошкільного віку з природою в дошкільних закладах активно використовують різноманітні методи, серед яких:

- словесні (розповідь вихователя, бесіда, читання творів про природу);
- наочні (спостереження, розглядання картин та ілюстрацій, перегляд фільмів про природу);
- практичні (екологічні ігри, елементарні досліди, праця в природі).

Ігри, що сприяють пізнанню природи, спеціально організовані педагогами, добре зарекомендували себе як метод екологічного виховання. Вони полегшують засвоєння дітьми екологічних знань і формують усвідомлене і правильне ставлення до навколишнього середовища (Жильцова, 2010).

Мета роботи – з'ясувати ефективність використання екологічних ігор у дошкільних закладах для формування екологічної свідомості та пізнавальної активності у дітей молодшого дошкільного віку.

Відповідно до мети поставлені **завдання**:

1. Підібрати та адаптувати ігрові матеріали для дітей молодшого дошкільного віку;
2. Проаналізувати вплив екологічних ігор на розвиток пізнавальної активності та екологічної свідомості дітей молодшого дошкільного віку;
3. Розробити методичні рекомендації для вихователів щодо використання гри як засобу екологічного виховання.

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Роль екологічного виховання в формуванні екологічної свідомості та поведінки у дітей дошкільного віку

Останніми роками відбуваються два паралельні процеси: поглиблення глобальних екологічних проблем та підвищення екологічної свідомості людства. В Україні створено систему безперервної екологічної освіти. Організуються конференції, семінари, зустрічі, проводяться наукові дослідження. Першим рівнем освіти в системі екологічної освіти є дошкільна освіта.

Діти молодшого дошкільного віку відвідують дитячий садок. У них ще не сформовані стійкі уявлення, переконання та інтереси. Завдання вихователів – сформувати мислення та екологічну культуру кожної дитини, навчити підростаюче покоління жити за законами природи. Адже саме в цьому віці закладаються основи дитячого інтелекту і структури мислення, а природна допитливість і щирий інтерес до навколишнього світу створюють надзвичайно сприятливі умови для формування екологічної свідомості (Матліна, 2018).

Розвивати екологічну обізнаність необхідно з раннього дитинства. Запобігання забрудненню навколишнього середовища можливе лише через освічене суспільство і найефективнішою групою для вирішення екологічних проблем є вчителі та вихователі, а екологічна освіта починається з дошкільного віку. Розвинені країни приділяють увагу включенню екологічної освіти в навчальні програми. Екологічна освіта базується на початковій та середній школах, і тому високо цінується кваліфікована освіта. Згідно з програмою дошкільної освіти, в цей період діти знайомляться з природою, тому важливо знати обізнаність учнів в екологічних питаннях (Konur, Nihan, 2017).

Дошкільний вік є найважливішим етапом у формуванні уявлень людини про навколишнє середовище та закладанні основ взаємодії людини з

довкіллям. Ознайомлення дітей дошкільного віку зі світом природи – найважливіший засіб розвитку гармонійної та всебічно розвиненої особистості, озброєної знаннями та навичками екологічно безпечної поведінки в природі. Освітній процес має бути спрямований на формування таких психологічних характеристик особистості, як потреба у спілкуванні з природою, інтерес до пізнання законів природи, готовність до природоохоронної діяльності, впевненість у соціальних умовах. Психологічними характеристиками особистості є мотивація до природоохоронної діяльності, соціальна обумовленість ставлення людини до природи та впевненість у необхідності управління природними явищами.

Метою екологічної освіти і виховання є формування системи наукових знань, поглядів і переконань, які закладають основу для відповідального і ефективного ставлення особистості до навколишнього середовища. Таким чином, зміст освітньої діяльності вихователя полягає в розкритті багатогранних цінностей природи: естетичних, гігієнічних, рекреаційних, практичних і формуванні екологічної культури дитини через формування систем екологічних знань, емоцій, взаємин і екологічної поведінки (Дяченко, Сорочинська, 2012).

Саме в дошкільні роки формується перше відчуття навколишнього світу. Дитина отримує і накопичує емоційні враження від природи, розуміє природу в різних її проявах. Потім вона приходить до розуміння різних форм життя. Вже в цей період формуються основи екологічного мислення, свідомості та екологічної культури. Розуміючи екологічні проблеми, цікавлячись їх вирішенням, знайомлячи дітей з прекрасним світом природи та допомагаючи їм будувати стосунки з природою (Петрушкевич, 2015). У цьому віці діти найбільш чутливі до розуміння своєї важливості у збереженні та примноженні багатства природи. Кінцевим результатом екологічної освіти є екологічно освічена особистість. Екологічна освіта, розглядається науковцями як один з основних показників вихованості особистості, який характеризує поведінку людини та її діяльність у різних ситуаціях.

С. Ю. Павлюк (Павлюк, 2019) вважає, що екологічна культура базується на базових знаннях про природу:

- Орієнтація в найближчому природному оточенні;
- Усвідомлення критичних потреб живих організмів у навколишньому середовищі;
- Отримати базову інформацію про взаємозв'язки дикої природи та їх значення в житті людини.

Серед завдань екологічної освіти дітей дошкільного віку дослідники виділяють формування ранніх екологічних знань і ставлень, що є дидактичною основою екологічної освіти (Малиняк, Матківська, 2020).

В освітньому процесі органічно поєднуються навчання, пізнавальна діяльність і спілкування (рис. 1.1). Традиційно найефективніші засоби виховання – суспільно корисна творча праця (діяльність) і спілкування. Навчальна діяльність, з іншого боку, є інформаційним процесом, а отже, комунікативним процесом.

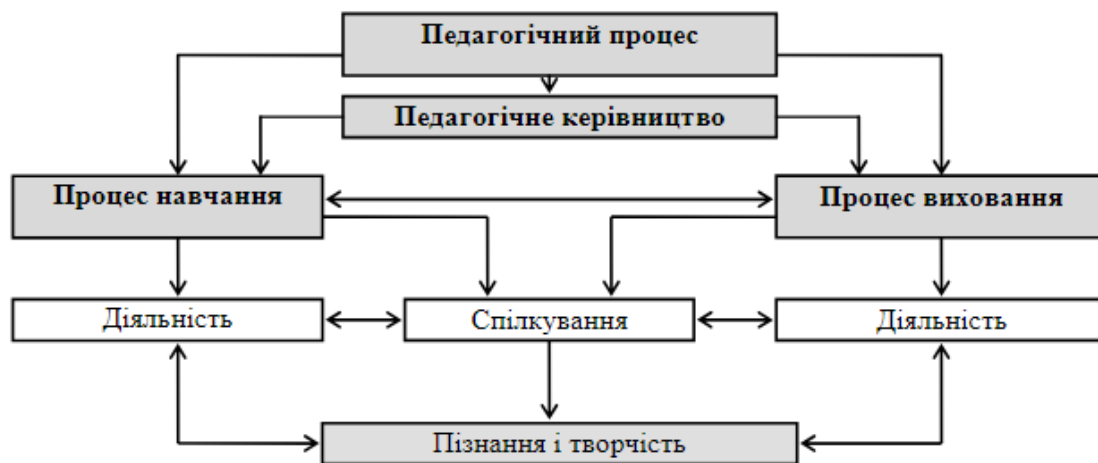

Рис. 1.1. Структура освітнього процесу в дошкільних закладах та початковій школі

Під час навчання в початковій школі вчителі зосереджуються на дидактичних (освітніх) функціях, навчально-пізнавальній діяльності учнів у класі, а процес викладання, як правило, асоціюється зі спеціально організованою роботою в позаурочний час.

Основною функцією дошкільних освітніх установ є виховання дітей. Згідно із Законом України «Про дошкільну освіту», завдання дошкільної освіти:

- підтримувати та зміцнювати фізичне, психічне і духовне здоров'я дитини, розвивати любов до України, повагу до сім'ї;
- національні традиції і звичаї, національна і рідна мова, національні цінності громадян України, цінності інших країн і народів, усвідомлене ставлення до себе, свого середовища і навколишнього світу, здоров'я і благополуччя дітей.

Поділ педагогічного процесу на освітній і виховний досить умовний, зважаючи на те, що загальноприйнятий принцип органічного взаємозв'язку між освітою і вихованням, згідно з яким «немає навчання без виховання і немає виховання без навчання».

Іншими словами, виховання має слугувати засобом розвитку людських якостей, які не відповідають загальновизнаним освітнім ідеалам. У кінцевому підсумку виховання має на меті формування кодексу поведінки людини відповідно до моральних принципів і правил, прийнятих у суспільстві. Наприклад, якщо людина засвоїла систему наукових понять, на яких базується її поведінка, вона буде внутрішньо вмотивованою і свідомо діятиме. Отже, виховання як процес набуття духовних цінностей людини не може бути повноцінно реалізоване інакше, як через навчання (Будник, 2014).

Сучасна система екологічної освіти дітей дошкільного віку включає в себе кілька взаємопов'язаних блоків, які охоплюють всі аспекти процесу екологічного виховання і тренування в дошкільних освітніх установах. Основою всієї системи екологічної освіти дошкільнят є теоретичний блок, який визначає основні поняття і важливі ідеї екології. До них відносяться новий погляд на природу, нове розуміння навколишнього середовища, взаємозв'язку всіх компонентів природи і місця людини в ній.

Це включає в себе новий погляд на природу, нове розуміння навколишнього середовища, взаємозв'язку всіх компонентів природи і місця

людини в ній. Пристосованість організмів до навколишнього середовища візуально виражає взаємозв'язок між усім і навколишнім середовищем, вказуючи на їх відповідність або відсутність.

Знання про природу та інформація з області екології людини і соціальної екології відбираються і адаптуються до рівня розвитку дітей дошкільного віку. Ця освітня система розкриває різні аспекти взаємин між організмом і навколишнім середовищем. Спілкування – єдиний можливий спосіб існування організму. Це відбувається через контакт із зовнішнім світом. Цей зв'язок можна продемонструвати на прикладі рослин і тварин різних видів в будь-який час, в різних умовах проживання (наприклад, рослини на підвіконні тягнуться до світла) (Петрушкевич, 2015).

Важливо, також, залучати дітей до трудової діяльності в куточках живої природи та на навчально–дослідних ділянках. Доглядаючи за мешканцями куточків, діти можуть дізнатися про різноманітність світу живої природи та розвинути навички і вміння догляду за тваринами і рослинами.

Діти навчаються відповідально виконувати свої обов'язки. Крім того, у дітей формується розуміння взаємозв'язку між середовищем їхнього проживання і тим, як вони живуть у природі та піклуються про неї. Годуючи тварин і прибираючи за ними, дошкільнята вчаться захоплюватися їхньою красою, любити природу і піклуватися про неї.

Працюючи на городі та в квітнику, діти вчаться правильно користуватися інструментами, дізнаються про будову рослин, догляд за ними, вирощування та сезонні зміни. Спостерігаючи, діти вчаться правильно поводитися з рослинами і тваринами. Отже, перебуваючи в природі, вони можуть отримати користь від тварин і рослин, не завдаючи їм шкоди. Все це в значній мірі сприяє вихованню у дітей гуманного ставлення до природи (Павлюк, 2019)

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що екологічна освіта є способом регулювання взаємовідносин дітей з природою, формування екологічної свідомості та вироблення навичок екологічної поведінки. Аналіз

особливостей розвитку пізнавальної активності дітей у процесі екологічного виховання через спеціальну серію інтегрованих занять дозволив виділити три рівні розвитку: розширення знань про довкілля, підвищення пізнавальної активності до всіх природних об'єктів та розширення словникового запасу (Волкова, 2021).

Отже, екологічне виховання в дошкільному віці є основою усвідомленого ставлення дитини до природи і формування навичок екологічної поведінки. Завдяки спеціально організованим заняттям, іграм і спостереженнями діти вчаться розуміти взаємозв'язок природи і розвивають інтерес до її збереження. Саме в цей період були закладені основи екологічного мислення, які визначили подальший розвиток екологічної свідомості. Тому Дошкільна екологічна освіта є важливим етапом у вихованні покоління, здатного відповідально ставитися до навколишнього середовища.

1.2. Методи та ігри екологічного виховання, що використовуються в сучасних педагогічних практиках

Сприйняття дитиною навколишньої дійсності починається з відчуттів, які вона одержує під час впливу природних предметів і явищ. Дитина повинна вміти відчувати, чути, бачити, нюхати і відчувати вагу предметів. Діти зберігають чуттєвий досвід під впливом предметів і природних явищ під час сімейного життя, прогулянок, ігор і трудової діяльності.

Дитина спілкується з природою і сприймає її. Але у неї не завжди складаються певні уявлення про природу. Діти часто помилково називають те, що вони сприймають, не помічають предмети або звертають увагу на їх незначність.

Вихователям слід звернути увагу дітей на взаємозв'язок між основними моментами питання і словами, які вони використовують. Залежно від освітньої мети, змісту програмного матеріалу і вікових особливостей, діти

можуть ефективно знайомитися з природою. Основними принципами, що визначають виконання завдань, є єдність виховання і навчання, провідна роль педагога, наочність і активність в пізнанні дитини. Педагоги використовують безліч різних підходів, щоб направляти процес пізнання природи і оволодіння дітьми різними навичками і вміннями (Лисенко, 2019).

Сучасна екологічна освіта ґрунтується на сучасних методах формування екологічного світогляду, до яких належать:

- формування ментального образу довкілля;
- екологічна лабораторія;
- екологічні асоціації;
- художнє зображення природних об'єктів;
- співпереживання з навколишнім середовищем;
- екологічна рефлексія;
- ігри.

Формування ментального образу довкілля, як метод передбачає створення уявного образу природи у свідомості людини. Він базується на науковій інформації про природні процеси, творах мистецтва та філософських теоріях.

Екологічні асоціації. Цей метод передбачає створення асоціацій та образів, що пов'язані з природою, що допомагає розуміти важливість та значення природних об'єктів.

Художнє зображення природних об'єктів. Використовуються художні засоби (живопис, музика, література) для відтворення природних об'єктів та явищ. Метод сприяє втіленню естетичного бачення світу природи та може викликати емоційний зв'язок з навколишнім середовищем.

Співпереживання з навколишнім середовищем. Метод передбачає розвиток екологічної емпатії, тобто здатності співпереживати з природними об'єктами та явищами. Він сприяє формуванню глибшого зв'язку та розумінню потреб та взаємозв'язків у природі.

Екологічна рефлексія. Полягає в аналізі людської поведінки та взаємодії з природою з погляду природних об'єктів.

Ігри. Передбачає використання ігрових форматів для навчання та формування екологічного світогляду. Ігри можуть включати симуляції екологічних процесів, рольові ігри з екологічною тематикою або ігри, спрямовані на розвиток екологічної свідомості та навичок (Канарова, Худякова, 2019).

Отже, дитина краще сприймає інформацію в процесі пізнавальної діяльності: екологічні екскурсії, спостереження і прогулянки. Спостереження – основний спосіб залучення дітей до природи. Це активна форма пізнання навколишнього світу, яка спрямована на накопичення елементів і ранніх уявлень про природні об'єкти і явища, тому пізнавальна діяльність дуже важлива. Прогулянка – це повсякденна форма роботи, під час якої діти спостерігають і знайомляться з особливостями природних об'єктів і явищ протягом певного часу.

У педагогіці екологічні екскурсії визначаються як форми і методи навчально-виховної діяльності, які дають можливість дітям спостерігати і вивчати різні об'єкти і явища в природних умовах. Під час екскурсій діти знайомляться з природними явищами у взаємозв'язку з природою, з рослинним і тваринним світом у середовищі їхнього існування та з руйнівним впливом людини на природу. Зміст таких екскурсій може включати: огляд місцевості з метою формування уявлень про навколишні природні умови, рельєф, рослинний і тваринний світ. Під час екскурсії діти збирають природні матеріали для колекціонування, ігор, квітникарства, праці та малювання.

Важливим практичним способом навчання - проведення експериментів. Це дуже важливо для розвитку спостережливості і допитливості, виховання правильного позитивного ставлення до природних об'єктів і явищ. За допомогою елементарних експериментів діти можуть показати такі неживі явища, як замерзання води, утворення веселок, хвиль,

перетворення снігу і льоду в воду. Завдяки експериментам діти можуть усвідомити важливість чистої води, її дбайливого використання, її очищення і усвідомлювати важливість чистого повітря для всього живого на землі (Луценко, Дядюра, 2015).

З метою розвитку гуманістичного ставлення до природи та чутливості до її краси необхідно систематично здійснювати екологічне виховання на заняттях та в процесі реалізації різних видів діяльності, запланованих програмами дошкільних навчальних закладів. Цього можна досягти, дотримуючись таких психолого-педагогічних орієнтирів, які лежать в основі формувальної методики (Похилук, 2019) і наведені у табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Психолого-педагогічні орієнтири методики виховання
гуманного ставлення до природи

Психолого-педагогічні орієнтири	Опис дій для екологічного виховання
Створення позитивного ставлення до природи	Проведення занять на екологічну тематику, організація екскурсій до природних місць, розповіді про природні явища та їх значення.
Активізація сенсорної сфери дітей	Використання вправ, що сприяють розвитку сенсорної спрямованості (спостереження, дотик, запахи), організація занять з природи в різних формах.
Моделювання ідентифікації з дикими тваринами	Гра в драматизації з образами тварин, ігри з імітацією звуків та поведінки тварин, розповіді про життя та поведінку диких тварин.
Активізація образів природних об'єктів у пам'яті	Використання візуалізації, ілюстрацій, бесіди та розповіді про природні об'єкти, створення картин природи в уяві дітей.
Практика гуманних вчинків по відношенню до природи	Організація акцій з висаджування дерев, збирання сміття в місцях відпочинку, вчення правил екологічної поведінки в природному середовищі.

Крім того, важливо працювати з дітьми через проблемні ситуації, які стимулюють допитливість і створюють умови для практичного вирішення проблем. Такі ситуації сприяють розвитку самостійності мислення,

спонукають дітей до активного пошуку відповідей, встановлення зв'язків і залежностей у часі та просторі. Вони мають безперервний і причинно-наслідковий зміст. Водночас проблемні ситуації вчать дітей обґрунтовувати свої рішення, робити припущення і робити самостійні висновки. У змісті проблемних ситуацій слід використовувати такі прийоми, як ознайомлення дітей з різними ознаками одного і того ж предмета або явища, порівняння і протиставлення нових ознак, поєднання художніх зображень предметів і явищ.

З педагогічної практики відомо, що процес порівняння можливий лише тоді, коли дитина озброєна конкретними знаннями про природу і знає ознаки та характеристики предмета чи явища. Тому в проблемних ситуаціях педагогам слід:

- уточнити завдання дитини;
- надати план пошуку відповіді (що робити і як);
- заохочувати до самостійного пошуку рішення.

У роботі з дітьми альтернативою проблемним ситуаціям є словесні логічні завдання, наприклад відгадування загадок про природу. Зміст логічних завдань і освітні цілі визначаються відповідно до основного завдання – ознайомленням дітей з природою. Зміст логічних завдань використовується для закріплення наявних у дитини знань.

Особливого значення набуває використання ігрового формату для екологічного виховання дітей дошкільного віку, формування екологічного світогляду та розвитку екологічної культури.

Діяльність і поведінка дітей дошкільного віку зумовлені низкою мотивів, індивідуальними особливостями, і між ними існує складна система різних взаємозв'язків. Коли виникає ситуація, в якій безпосередні особисті мотиви дитини вступають у протиріччя з соціальними мотивами, які вона вже засвоїла, відбувається так звана боротьба. В результаті один мотив починає домінувати і підпорядковувати інші. У разі повторення ситуації,

формується субординація мотивів як особистісне новоутворення в дошкільні роки.

До складу новоутворень дітей дошкільного віку входять:

- Інтелектуальний компонент розглядається як наявність або відсутність конкретних знань, базового світогляду та запасу розумових навичок, які дають змогу визначати та виконувати навчальні завдання. Прагнення дошкільнят стати школярем стимулюється пізнавальною спрямованістю та допитливістю, що сприяє розумовому розвитку дитини.

- Емоційно-спонтанний компонент – це здатність коригувати свою поведінку та емоційне самовираження у відповідь на навчальні ситуації та соціальні вимоги, здатність довільно спрямовувати свою психічну діяльність та сформованість емоційної зрілості.

- Соціальний компонент дозволяє адаптуватися до нових соціальних умов навчання в школі, брати на себе навчальні обов'язки та налагоджувати ефективну комунікацію з новими дорослими та однолітками.

Ігри як метод екологічної освіти – це спеціально організовані педагогами ігри в процесі пізнання та взаємодії з природою, що дозволяють молодшим школярам легше і наочніше розпізнавати новий матеріал і засвоювати нові навички (Брехлійчук, Алмашій, 2019).

Гра розвиває розумові здібності, втілює знання, формує чітке уявлення про цінність довкілля та його вирішальне значення для життя людини, розвиває екологічну свідомість дітей та виховує любов до природи рідного краю. Загальновідомо, що гра є основним видом діяльності дітей дошкільного віку (Вахняк, Негрій, 2015).

У процесі екологічного виховання дітей дошкільного віку використовується трифакторна модель формування екологічної культури (рис. 1.2) (Кудрявцева, Прокопова, 2024).

Рис. 1. 2. Структурні елементи формування екологічної культури дітей дошкільного віку з використанням екологоспрямованих ігрових вправ

На цій схемі показано, що екологічна культура дітей дошкільного віку формується за рахунок інтелектуального та поведінкового компонентів. Інтелектуальний компонент включає в себе ціннісний компонент, тобто ціннісне ставлення дітей до природи, розуміння ними важливості природи та необхідності її охорони. Поведінковий компонент реалізується через освітній менеджмент, який включає еколого-орієнтовані ігри для дітей. Ці ігри формують поведінку дітей у системі «дитина-природа», тобто взаємодію дітей з природним довкіллям.

Отже, формування екологічної культури в дошкільні роки відбувається через виховання відповідних цінностей (інтелектуальний компонент) та створення умов для екологічно доцільної поведінки дітей через гру та взаємодію з природою під керівництвом педагога ((Кудрявцева, Прокопова, 2024).

Гра має короткий, простий сюжет, заснований на життєвих подіях, казках і літературних творах, знайомих дітям дошкільного віку. Гра має необхідні атрибути. А саме, простір, тобто цільове середовище, спеціально налаштоване для цієї гри. Зміст гри включає в себе цілі та навчальні

завдання. Гру фасилітує викладач: оголошуються імена та сюжет, розподіляються ролі, одна роль береться на себе і виконується.

Вигадана ситуація підтримується відповідно до сюжету. Вихователь робить гру цікавою, чітко пояснюючи правила гри та заохочуючи дітей дотримуватися правил гри. Вихователь керує всією грою: стежить за розвитком сюжету, рольовою поведінкою дітей та рольовими стосунками. Вони стежать за взаємовідносинами і насичують гру рольовим діалогом і дією. Таким чином, екологічні ігри урізноманітнюють дозвілля і не потребують спеціального обладнання чи умов.

У них найкраще грати зі старшими дошкільнятами, які мають досить широкі уявлення про природу і можуть викликати в уяві образи предметів, що стоять за словами. Такі ігри інтенсивно розвивають екологічне мислення. Іншими словами, вони забезпечують гнучкість і динамічність мислення про природу, екологічно релевантні знання, навички та вміння порівнювати та об'єднувати об'єкти за різними ознаками (Брехлійчук, Алмашій, 2019).

Основні компоненти гри – ігровий задум, сюжет, зміст, ігрові дії, ролі та правила, які визначаються самою грою, створюються дитиною або пропонуються дорослим. Одним із видів ігор для дітей дошкільного віку є сюжетно-рольова гра, в якій вони «беруть на себе роль когось або чогось». Діти грають роль людини, тварини, садівника тощо. Розуміючи, що гра – це не справжнє життя, діти по-справжньому переживають свої ролі, відкрито висловлюють своє ставлення, думки і почуття до життя і визнають гру важливою. Рольові ігри, сповнені яскравих емоційних переживань, впливають на ставлення до живої та неживої природи, природних явищ, людей, праці та життя в цілому.

Найкращим способом включення рольових ігор у природознавчу та екологічну освіту дітей дошкільного віку є ігрові навчальні ситуації (ІНС). Вони спеціально створюються педагогами для вирішення дидактичних завдань на заняттях природознавства та під час спостережень, мають певну дидактичну мету і містять екологічний зміст.

Існує три типи ІСН:

I. *Аналогові іграшки, що зображують об'єкти природи (конкретних тварин і рослин) для гри та навчання.* Вони зображують об'єкти природи (конкретних тварин або рослин). Існує багато іграшок-аналогів тварин, з різноманітними конструкціями (м'які, гумові, пластикові тощо). Рослинні аналогові іграшки менш численні, але включають пластикові ялинки різних розмірів, площинні театральні дерева і кущі, гриби, іноді фрукти і овочі з пінопласту, а також фігурки казкових персонажів. Аналогові іграшки чудові тим, що допомагають дітям у віці 2-3 років формувати чіткі уявлення про характеристики істот на основі деяких істотних ознак і виконувати з ними правильні дії. Заняття з аналоговими іграшками підходять для всіх вікових груп, їх можна порівнювати не лише з тваринами, а й з образами з картин та наочних посібників. Вони особливо ефективні там, де безпосереднє спілкування з тваринами неможливе. Діти не можуть тримати в руках живих тварин, тому вони із задоволенням беруть до рук іграшки рибок, птахів чи звірів.

II. *Ігрове навчання з літературними персонажами. Персонажі улюблених казок, оповідань, фільмів та мультфільмів емоційно сприймаються дітьми, стимулюють їхню уяву і стають об'єктами наслідування.* І. А. Комарова припустила, що ляльки деяких казкових персонажів на основі їх літературних біографій можуть бути успішно використані в екологічному вихованні дошкільнят. В ІНС казкові персонажі «виходять» за межі сюжету твору, діючи в нових, але схожих ситуаціях і продовжуючи свою характерну поведінку.

III. *Ігрові навчальні ситуації, такі як подорожі.* У цьому випадку подорож – це загальний термін для різних видів ігор, таких як відвідування виставок, ферм, зоопарків, салонів природи, екскурсій, походів, досліджень, поїздок, подорожей, мандрівок тощо. Спільне у цих іграх те, що діти отримують нові знання, відвідуючи цікаві місця та граючись у них. Саме завдяки вихователям дошкільнята знайомляться з новими місцями,

тваринами та рослинами, отримують різноманітну інформацію про навколишнє середовище та діяльність людини в ньому.

Діти повинні якомога більше бувати на свіжому повітрі, що необхідно для їхнього здоров'я. Прогулянка – чудова можливість для дорослих познайомити дітей з деякими таємницями природи і розповісти про екологію різних рослин і тварин.

Рольові ігри та ігрові навчальні ситуації, також, заохочують дітей цікавитися живими і неживими речами, усвідомлювати взаємозв'язки в навколишньому середовищі та розвивати екологічну свідомість, мислення і культуру (Гаврилець, Сорочинська, 2012).

Приклад вихователя робить вирішальний вплив на формування у дитини трудових навичок. Володіючи необхідними знаннями і навичками, а також основними методами роботи, вихователі, які люблять природу, можуть перетворити її в потужний фактор всебічного розвитку дитини.

Щоб задовольнити цікавість дітей, необхідно, по можливості, залучати самих дітей до вирішення різних завдань. «Що люблять морські свинки, буряк чи моркву?» – іноді запитують діти. «Дайте свинці буряк і моркву і подивіться, що вона їсть охочіше», – повинен запропонувати вихователь.

Участь дітей у вирішенні проблем розвиває допитливість і робить їхній інтерес до природи більш стійким. Наявність хоча б невеликої сільськогосподарської ділянки необхідна для всіх дошкільних закладів. На ній діти старшої групи разом з вихователем мають можливість вирощувати різні городні культури, злаки і лікарські рослини. Маленькі діти доглядають за садом (поливають), знайомляться з будовою рослин (листя, стебла, коріння, квіти, насіння) і допомагають отримати знання про їх призначення. Тому діти поступово опановують знання про основні сільськогосподарські прийоми: перекопування ґрунту, посів насіння, знищення бур'янів та збирання врожаю (Борейко, Пустовіт, 2011).

Оптимальний розмір сільськогосподарських ділянок в дошкільних установах до 100 м (10x10). Рекомендується вирощувати різні культури:

коренеплоди, бульбоплоди, зелень, бобові, капусту. Окремо необхідно сіяти зернові, лікарські культури і, звичайно ж, квіти. Їх вирощують по всій території дошкільних установ у вигляді квітників, клумб, вазонів тощо.

Крім безпосередньої роботи на землі, дітям важливо на власні очі побачити, що таке сільськогосподарське виробництво. Головне, щоб діти бачили, як працюють на землі люди різних професій, і вчилися поважати їх працю (Яришева, 1993).

Отже, виховання любові до природи та поваги до життя займає особливе місце в моральному розвитку дитини. Діти відчують особливу близькість і цінують те, з чим вони вирости. Розміщення в дошкільному закладі тварин і рослин, за якими діти можуть доглядати і спостерігати, виховує такі якості, як дбайливе ставлення до природи, любов і звичку до праці, почуття відповідальності за доручену справу. Діти мають навчитися відчувати прекрасне, щоб все життя вони могли сприймати світ у всій його красі і різноманітності.

1.3. Організація праці в куточку природи як самостійна діяльність дитини

Важливим кроком для ознайомлення дітей з природою, зокрема для формування основ екологічної культури, є розвивальне природне середовище. Для забезпечення цієї умови доцільно створювати разом з батьками куточки природи – городи, клумби, вазони. Висаджування різноманітних рослин на території закладу сприяє екологічному вихованню (Іваньо, Струк, 2017). Вихователі повинні усвідомлювати, що діти сприймають навколишнє середовище через призму бачення дорослих. Діти мало звертають уваги на зовнішній вигляд, поведінку тварин і рослин. Тому їм потрібно допомогти помітити хмари, землю, траву і дерева, розпізнати їх і

дізнатися про них у практичній діяльності, іграх і казках. Спостерігаючи за природою, дошкільнята ставлять багато запитань. Дуже важливо задовольняти дитячу допитливість. Дошкільний вік – найкращий час для того, щоб навчити їх не тільки ставити запитання, а й уважно слухати відповіді. Під час пізнавального процесу діти вчаться озвучувати свої спостереження і робити найпростіші висновки. У цьому віці інтерес дитини до спостережуваних явищ короткочасний.

Спостереження за природою слід заохочувати під час цікавих ігор, праці або навчання (Беленька, 2012).

У сучасній науці розвиваюче середовище визначається як система матеріальних об'єктів, з якими дитина контактує та взаємодіє. Відповідно до сучасних освітніх стандартів, розвивальне середовище має включати групові освітні центри, спрямовані на розвиток та надання знань дітям. Для забезпечення розвитку дослідницьких навичок у дітей такі центри повинні включати: ігрові центри, або «живі куточки», навчальні, центри творчості або образотворчого мистецтва, відпочинку та читання.

Живі куточки особливо важливі місця для виконання природничо-наукових проєктів і розвитку дослідницьких навичок. Куточки мають бути безпечними, привабливими та естетично привабливими для дітей дошкільного віку, мати екологічну спрямованість, закріплювати знання дітей дошкільного віку про поведінку в природі та відповідати санітарно-гігієнічним нормам.

Куточки природи мають свої організаційні особливості. Визначимо вимоги до куточків природи відповідно до вікових груп:

- 1) Ясельна група (квіти повинні бути розміщені в безпечному місці, не повинні мати сильного запаху, колючок і квітів, тварини повинні бути безпечними для дітей, їжа для тварин повинна бути розміщена в захищеному від дітей місці);

- 2) Молодша групи (забезпечують невелику кількість рослин і, можливо, безпечних тварин. Діти можуть разом з вихователем доглядати за

тваринами, витирати пил з листя, поливати квіти, за потреби допомагати вихователю міняти воду в акваріумі чи інших тваринах).

3) Середня група (слід розширити перелік безпечних рослин і підписати кожен рослин; можна розмістити у куточку календар природи і попросити дітей разом з вихователем визначати дні місяця або пори року, допомогти вихователям поливати квіти і витирати пил з листя; роботи дітей на тему спостережень можна розміщувати у живому куточку).

4) Старша група (найрізноманітніші квіти, щоранку разом з вихователем визначають пору року, місяць, день тижня та прогноз погоди, діти самостійно поливають квіти і витирають пил з листя) (Кузь, 2023).

Щоб організувати живий куточок у садочку потрібно його розмістити у добре освітлюваній частині кімнати, аби забезпечити сприятливі умови для більшості його мешканців. Для дітей все має безпечно та раціонально розміщено. Тварини й рослини мають бути невибагливими до догляду, безпечними, привабливими (Любарова, 2013). Всіх мешканців природних куточків можна розділити на постійних і тимчасових. Постійні мешканці – кімнатні рослини, які можна висадити з вихованцями і підписати їх назви.

Тимчасових мешканців куточка природи обирають для короткочасного спостереження. Восени можна використовувати осінні букети квітів (зібрані під час прогулянок з дітьми) або квіти з квітника, пересаджені в горщики. Також можна використовувати вироби з природних матеріалів (каштани, кукурудза тощо). Взимку – ящики з цибулею. Навесні це можуть бути горщики з розсадою або букети весняних первоцвітів. Окрім квітів, розміщують у куточку природи календар погоди. Діти щодня заповнюють календар погоди за допомогою вихователя, щоб закріпити знання, отримані під час спостережень за природою. Календар – спосіб розширити та систематизувати знання про неживу природу та природні явища, розвивати спостережливість, узагальнення, характеристики та аналіз, а також виховувати любов до природи. Діти записують в календарі погодні умови кожного дня, наприклад, сонячну та хмарну погоду, а також опади, такі як дощ, сніг та дощ.

Практичні дії, що сприяють екологічному вихованню, обумовлені роботою дітей на природі, наприклад, в саду або городі (Шпирин, 2019). Дошкільнята старшого віку можуть вирощувати такі овочеві культури на городі: листові овочі (салат-латук, капуста, петрушка); томатні (баклажани, помідори); гарбузові (кабачки, огірки, гарбуз, диня, кавун, патисони); бобові (горох, квасоля); коренеплоди (редис, ріпа, буряк, морква, пастернак) тощо.

У парку ростуть декоративні дерева (клен, каштан, ясен, липа, тополя, береза, дуб, сосна, ялина, ялиця, модрина, верба, ясен) і чагарники (шипилина, жасмин, бузок, калина та ін.). У цих зонах діти можуть грати в ігри, спостерігати і робити багато цікавих речей. Природне розвивальне середовище, правильно створене дорослими, не тільки забезпечує умови для організації життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку, а й спонукає їх до активного самостійного пізнання навколишнього світу.

Формування почуття відповідальності за екологічну ситуацію, готовності і прагнення до поліпшення стану навколишнього середовища, багато в чому залежить від того, що знають діти про довкілля, чи поважають вони природу і чи відчують себе її частиною (Сербай, 2020).

Отже, створення розвиваючого природного середовища в дитячому садку є ключем до екологічного виховання дітей. Використовуючи "живий куточок", доглядаючи за рослинами, спостерігаючи за природними явищами і беручи участь в заходах на свіжому повітрі, діти розвивають екологічні знання і ставлення до навколишнього світу, що сприяє формуванню у дітей почуття відповідальності за природу і готовності її захищати..

РОЗДІЛ 2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження проведено на базі центру розвитку дитини, а саме у садочку «МоЯ ІриСкА» м. Чернівці, що спеціалізується на всебічному розвитку дітей дошкільного віку та створює умови для інтеграції екологічного виховання в освітній процес (рис. 2.1).

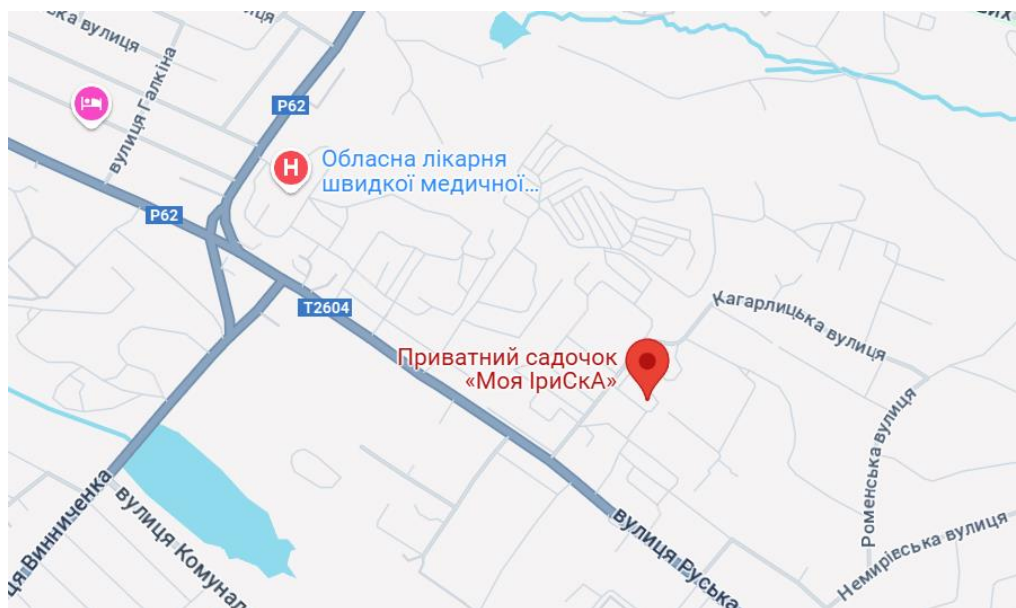

Рис. 2.1. Карта-схема розміщення садочка «МоЯ ІриСкА», м. Чернівці

Цей садок відзначається високою мотивацією колективу підтримувати ідеї екологічного виховання та належним рівнем забезпечення необхідними матеріалами для реалізації практичних занять з дітьми. Заклад має відповідну матеріально-технічну базу, що дозволяє ефективно впроваджувати екологічне виховання через ігрову діяльність та створювати сприятливе середовище для формування екологічної свідомості дітей.

До участі у дослідженні було залучено групу дітей віком 3–4 роки, які представляють молодший дошкільний вік і мають досить розвинені базові навички сприйняття інформації. Цей віковий період характеризується активним розвитком пізнавальних процесів, що робить його особливо сприятливим для впровадження екологічного виховання. Загальна кількість дітей-учасників становила 8 осіб, з яких 4 дівчинки та 4 хлопчика. Невелика

кількість дітей дало змогу забезпечити належний рівень індивідуальної уваги до кожної дитини під час проведення занять та ефективно відслідковувати їхній прогрес у засвоєнні екологічних знань та формуванні відповідних навичок.

Опис методів дослідження

Для даного дослідження обрана методика, заснована на ігровій діяльності, яка дозволяє дітям знайомитися з принципами навколишнього середовища в формі природної гри. Гра – це не тільки проведення часу, як спосіб пізнання світу, а й інструмент для формування навичок і умінь, які закладуть основу для майбутнього екологічної свідомості.

Ігровий підхід адаптований відповідно до вікових особливостей дошкільнят, з урахуванням їх схильності пізнавати світ за допомогою природної допитливості, енергії та активної участі. Таким чином, дітям були запропоновані ігри, які включали безпосередній контакт з природними матеріалами, творчу роботу та інтерактивні вправи. Окрім цього, досягнення дослідницьких цілей забезпечувалося використанням таких основних методів: спостереження, експериментальні ігрові методи та аналіз отриманих результатів.

1. *Метод спостереження.* У процесі дослідження проводилося систематичне спостереження за поведінкою дітей під час участі у запропонованих екологічних іграх. Спостереження здійснювалося за заздалегідь визначеними критеріями, що включали оцінку активності участі, рівень зацікавленості. Застосування цього методу дало змогу відстежувати реакції дітей на різні екологічні ситуації, з'ясувати їхнє розуміння природи та ролі людини у природному середовищі, а також оцінити ефективність запропонованих ігрових методик.

2. *Експериментальні ігрові методи.* Основним інструментом дослідження стали екологічні ігри, як ефективний засіб інтеграції природоохоронних знань у свідомість дошкільнят. Ігри були спеціально розроблені та адаптовані

відповідно до вікових особливостей дітей та спрямовані на залучення їх до процесів, пов'язаних з природними циклами та екологічними процесами.

3. *Аналіз результатів.* Завершальний етап дослідження передбачав комплексну систематизацію та узагальнення отриманих даних з метою оцінки ефективності застосованих ігрових методів у процесі екологічного виховання дітей дошкільного віку. Аналіз охоплював різні аспекти розвитку дітей та був спрямований на оцінку змін у їхніх знаннях, ставленні та поведінці стосовно природи. Особлива увага приділялася оцінці сформованості екологічних навичок та їх прояву у повсякденній поведінці дітей.

Нами адаптовано та впроваджено наступні ігри:

- *«Маленький город»:* комплексна гра, під час якої діти висаджували рослини, доглядали за ними, стежили за їхнім ростом і спостерігали за змінами. Ця гра дозволила дітям на практиці познайомитися з життєвим циклом рослин та зрозуміти важливість дбайливого ставлення до живої природи.
- *«Робимо компост»:* інтерактивна гра, під час якої діти вчилися сортувати органічні відходи та створювати з них компост. Через цю гру діти знайомилися з принципами переробки відходів та природними процесами розкладання органічних речовин.
- *«Екологічний плакат»:* творча командна робота з малювання екологічного плаката, що показує природні ландшафти та тварин відповідно до їхніх середовищ. Ця гра сприяла розвитку екологічного мислення та художніх навичок дітей, а також формувала розуміння взаємозв'язків у природі.
- *«Малювання на свіжому повітрі».* Дітки разом із вихователями вирушили до Жовтневого парку, де малювали метеликів, використовуючи підготовлені зображення. Це заняття дозволило малюкам зосередитися на творчому процесі, допомогло розвинути фантазію та відчуття кольору, а

також заклало основи екологічної свідомості, навіть без безпосереднього контакту з живими метеликами.

- «Ланцюг живлення»: пізнавальна гра, під час якої діти створювали простий ланцюг живлення, що допомагало зрозуміти взаємозв'язки між живими організмами та важливість збереження природного балансу.

Для реалізації ігрових методів у дослідженні залучені різноманітні матеріали, які відповідали віковим особливостям дітей та забезпечували безпечне і ефективне проведення занять:

- Набір садових інструментів для дітей – спеціально підібраний комплект, що включав мініатюрні лопатки, відра та лійки. Всі інструменти були адаптовані для використання дітьми дошкільного віку та відповідали вимогам безпеки.
- Ємності для компосту – спеціально контейнери, на яких діти могли вчитися сортуванню органічних відходів та спостерігати за процесом їх розкладання, органічні відходи, черв'яки, ґрунт.
- Маркери, фарби, папір, пензлики, вода, роздруковані фотографії різноманітних тварин – художні матеріали для створення екологічного плакату, що дозволило дітям розвинути свої художні навички та просторове уявлення про природу.
- Картки із зображеннями рослин і тварин та маски – спеціально розроблені дидактичні матеріали для гри «Ланцюг живлення», яка навчала дітей основам взаємозв'язків у природі. Матеріали були виготовлені з урахуванням вікових особливостей сприйняття інформації дошкільнятами.
- Кольорові олівці, фарби, ватман, вода та зображення метеликів, які вихователі використали як наочний матеріал. Це сприяло глибшому розумінню природи та надихнуло дітей на творчий підхід до екологічного виховання.

Етапи проведення занять

1. Підготовчий

На підготовчому етапі основним завданням було донести до дітей основні поняття охорони навколишнього середовища: відповідальне ставлення до рослин і тварин, дбайливе використання природних ресурсів і турбота про навколишнє середовище. Діти також були поінформовані про важливість збереження природи для майбутніх поколінь. Цей етап включає в себе:

Знайомство з основними поняттями: важливо розповідати дітям про такі поняття, як «турбота про природу» і «відповідальність». Важливо знайти доступну форму опису, враховуючи вікові особливості дитини.

Наступним етапом є підготовка до ігрових занять: на цьому етапі важливо залучити дітей в процес за допомогою цікавих і пізнавальних бесід про природу. Можна використовувати наочні матеріали (зображення тварин, рослин і природних ландшафтів) для проведення міні-бесід, що дозволило пробудити у них інтерес до подальшого навчання. Також було обговорено план майбутньої гри, і діти були готові взяти активну участь у наступному етапі.

2. Ігровий

Даний етап є центральним у навчанні, адже саме через ігри відбувається основне навчання. Гра є найефективнішим методом навчання з дітьми дошкільного віку, оскільки сприяє природному та легкому засвоєнню знань через досвід. Кожна гра розроблена відповідно до вікових особливостей дітей і враховує їхню емоційну та когнітивну готовність до сприйняття екологічної інформації.

Ігри включають такі етапи:

- Детальне спостереження за поведінкою та залученістю дітей: під час кожної гри педагоги спостерігали за тим, наскільки активно діти беруть участь у процесі, як вони взаємодіють з природними об'єктами та як реагують на конкретні завдання.

- Залучення вихователів: на цьому етапі важливо, щоб вихователі були залучені та допомагали дітям і відповідали на їхні запитання. Вони також можуть допомогти дитині впоратися із завданням, якщо воно здається надто складним.

- Управління емоційною складовою процесу: емоційне залучення є важливим для успішного навчання дітей дошкільного віку. Потрібно активно підтримували дітей і допомогати їм висловити свої почуття. . Як результат, підвищиться інтерес дітей до участі в грі та полегшилося засвоєння ними знань про навколишнє середовище.

3. Післяігровий

Цей етап дослідження був спрямований на закріплення отриманих знань та формування стійкого розуміння екологічних принципів. Після кожної гри проводилося обговорення для поглиблення розуміння основних понять та закріплення отриманих знань.

Після кожної гри важливо проводити спільне обговорення з дітьми, під час якого вони ділилися своїми враженнями та розповідали про те, що їх найбільше вразило. Така рефлексія дозволяє дітям сформувати власне бачення того, про що вони дізналися.

Закріплення екологічних знань через повторення та приклади з реального життя: діти повторювали основні поняття, засвоєні в грі, використовуючи приклади з повсякденного життя. Наприклад, пояснювали, чому важливо захищати рослини і як використовувати харчові відходи для виготовлення компосту.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Сім'ї та освітні установи несуть важливу відповідальність за те, щоб познайомити дітей з навколишнім середовищем, прищепити їм любов до неї і підвищити обізнаність і чутливість до охорони навколишнього середовища. Сприйняття природи дитиною зазвичай починається з перебування на природі. Вони вивчають і досліджують природу, граючи поодиночі або з групою дітей. Питання охорони навколишнього середовища повинні бути включені в програму дошкільної освіти і повинні забезпечувати формування у дітей позитивного ставлення до навколишнього середовища в ранньому віці (By Seval Güven, Nihan Ylmaz, 2017).

Відомо що, ігри основним видом діяльності дошкільнят і незамінним джерелом нової пізнавальної інформації у вигляді їх мрій, вражень, думок та ідей, цікавих ігор. Більше того, будь-яка гра не тільки допомагає дітям розвивати пам'ять, мислення, мовлення, увагу, уяву та творчі здібності, а й виховує такі важливі моральні та естетичні якості, як товариськість, дружелюбність, доброзичливість, співчуття та милосердя. Дидактичні ігри - це вид гри з ігровим або навчальним завданням, ідеєю, правилами, ігровою поведінкою та наслідками, спеціально створеними і реалізованими педагогом.

Найпоширеніша класифікація дидактичних ігор – за характером матеріалу, який використовується для роботи з дітьми. Так, існують предметні ігри, словесні ігри, настільні ігри та ігри з друкованою основою (Панасенко, Єнгалічева, 2018) (табл. 3.1).

Нами підібрано 5 екологічних ігор відповідно до наведеної дидактичної класифікації. Так, 3 предметні гри: «Маленький город», , «Робимо компост», «Малювання на свіжому повітрі», 1 словесна гра: «Екологічний плакат» та 1 настільно-друкована гра «Ланцюг живлення».

Зазначені дидактичні екологічні ігри адаптовані відповідно вікових особливостей дітей у групі.

Таблиця 3.1.

Класифікація дидактичних ігор

Тип дидактичної гри	Опис	Мета	Приклад застосування в освітньому процесі
Предметні ігри	Ігри з використанням реальних предметів або їх імітацій. Діти виконують завдання, взаємодіючи з об'єктами, що стимулює сенсорний розвиток та уяву.	Розвиток сенсорних навичок, моторики, розуміння властивостей предметів, просторового мислення.	<i>«Магазин»</i> : діти грають у продавців та покупців, використовуючи іграшкові товари. Це допомагає освоїти основи економічної поведінки, вивчити назви предметів, їх характеристики та призначення.
Словесні ігри	Гра побудована на усній взаємодії, що включає загадки, описи, асоціативне мислення. Підходить для розвитку мовленнєвих навичок, розвитку логічного мислення і пам'яті.	Розвиток мовлення, уяви, логіки та асоціативного мислення, збагачення словникового запасу.	<i>"Хто я?"</i> : дитині на спину прикріплюється картка з назвою тварини, а вона, ставлячи запитання, намагається вгадати, ким є. Гра розвиває вміння ставити питання і формулювати думки, збагачує знання про тварин.
Настільно-друковані ігри	Ігри з використанням карток, пазлів, ігрових полів або інших друкованих матеріалів. Вони зазвичай мають встановлені правила і сприяють формуванню концентрації та стратегії.	Зміцнення уваги, пам'яті, формування логічного мислення, навчання роботі за правилами та командній роботі.	<i>«Екологічне доміно»</i> Подібно до класичного доміно, але на картках зображені різні природні об'єкти — дерева, тварини, водойми. Діти повинні з'єднувати картки, де зображення збігаються, наприклад, річка з річкою або ліс з лісом.

Детальний опис та особливості використаних ігор відповідно до класифікації наведено у табл. 3. 2.

Таблиця 3.2.

Характеристика екологічних ігор

Тип дидактичної гри	Гра	Характеристика гри згідно з класифікацією
Предметні ігри	Маленький город	Гра включає роботу з реальними або модельованими предметами, що дозволяє дітям вивчати процеси росту рослин, поливання та догляду за ними. Діти створюють мініатюрний город, що допомагає зрозуміти принципи сільського господарства і взаємодії рослин з середовищем.
	Робимо компост	У цій грі діти працюють з органічними матеріалами для створення компосту. Вона демонструє процес розкладу органічних відходів і перетворення їх у корисне добриво.
	Малювання на свіжому повітрі	Діти користуються реальними художніми матеріалами (фарби, олівці, папір) і створюють малюнки на природі, що робить гру предметною. Вона залучає до творчої діяльності та дозволяє дітям самостійно освоювати образи природи, формуючи елементарні навички екологічного сприйняття.
Словесні ігри	Екологічний плакат	У цьому типі гри діти малюють і обговорюють екологічні проблеми через творчі роботи. Гра розвиває мовлення, здатність формулювати думки і виражати свої ідеї за допомогою слів. Вони створюють плакати на екологічну тематику, що дозволяє виразити їхнє розуміння екологічних проблем.
Настільно-друковані ігри	Ланцюг живлення	Це гра з картками, де діти складають харчовий ланцюг з картками із зображенням різних рослин і тварин. Гра використовує друковані матеріали для вивчення принципів екології та взаємозв'язків між живими організмами в екосистемі, а також розвиває логічне мислення та здатність до класифікації.

Гра 1 «Маленький город»

Гра, яка знайомить дітей з процесом вирощування рослин, спрямована на розвиток дбайливого ставлення до природи. У грі використовуються різноманітні матеріали такі як ґрунт, лійка, лопата, рукавички, насіння редьки, буряка, насіння чорнобривців.

Діти виходять на вулицю, де стоять грядки. Кожна дитина отримує лопату і рукавички а також насіння гороху, буряка та квітів. Дітям варто пояснювати, як висаджувати насіння. На цьому етапі діти розвивають практичні навички, необхідні для вирощування рослин (фото 3.1).

Наступний етап – полив. Діти отримують лійки і по черзі поливають свої грядки, також потрібно наголошувати на важливості регулярного поливу для росту рослин. На цьому етапі діти розуміють необхідність планового догляду за рослинами.

Протягом наступних кількох тижнів разом з дітками стежемо за ростом рослин, регулярно поливаємо і доглядаємо за ними. Обговорюємо з дітьми зміни, що відбуваються з рослинами, що потрібно рослинам, щоб рости і пояснюємо важливість догляду за ними. Такі бесіди сприяють розвитку пізнавальних і дослідницьких навичок дітей та усвідомленню ними необхідності дбайливого ставлення до природи.

Таким чином, гра є ефективним інструментом для ознайомлення дітей з процесом вирощування рослин та формування дбайливого ставлення до природи. Завдяки участі діти не тільки отримують теоретичні знання, а й мають можливість розвинути практичні навички, необхідні для вирощування рослин (фото 3.1).

Фото 3.1. Діти під час гри «Маленький город»

(фото Тимчук О.)

Згідно з дослідженнями Кузь С. В. городня ділянка дошкільного закладу має велике значення. Щороку рекомендується міняти асортимент овочів, які садять діти і вихователі. Коли діти збирають свій власний урожай, на їхніх обличчях з'являється неодмінна радість, адже цю культуру вони садили, доглядали і поливали діти разом зі своїми вихователями (Кузь, 2023).

Автори (Кузьмінська, Хлус, 2024) зазначають, що формуванню екологічного світогляду дошкільнят сприяє пошуково-дослідницька робота. Як приклад такої діяльності, вони наводять «Город на підвіконні», під час якої дошкільнята самостійно саджають і доглядають рослини. Це допомагає встановлювати різноманітні зв'язки між живими організмами та неживою природою, розширює знання про рослини, як живі організми, умови їх росту та розвитку, виробляє бажання працювати та отримувати результат. Зазвичай, діти дошкільного віку прагнуть до нових вражень, мають допитливість, бажання експериментувати, тому охоче беруть участь у пошуково-дослідницькій роботі, що активізує самостійну розумову діяльність.

Гра 2 «Робимо компост»

Мета цієї гри полягає в ознайомленні дітей з процесом переробки органічних відходів і сформувати у них відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Для реалізації гри знадобляться наступні матеріали: контейнери для компосту, органічні відходи (наприклад, залишки фруктів, овочів, зелені, папір і т.д.). А також черв'яки, які допомагають прискорити процес розкладання. Бажано, щоб контейнер був прозорим або мав оглядове віконце, щоб діти могли спостерігати за перетворенням відходів в поживні добрива.

Хід гри складається з декількох етапів

Розпочинається заняття з пояснення терміна «компост». Варто пояснити дітям, що компост – це органічне добриво, яке утворюється з розкладу органічних відходів. Пояснюється, чому компостування важливе та як допомагає зменшити кількість відходів.

Наступний крок – безпосередній збір відходів. Діти відвідують їдальню, кухню або інше місце, де вони можуть знайти залишки, придатні для компостування, і акуратно складають їх у спеціальні контейнери. Після цього всі разом наповнюють контейнер компостом, додають черв'яків.

Протягом наступних кількох тижнів діти регулярно перевіряють стан компосту, додають нові порції відходів і перемішують суміш. Вони з цікавістю спостерігають, як черв'яки перетворюють органічні залишки в поживний ґрунт. Також, важливо проговорювати зміни, що відбуваються в контейнерах, зосереджуючись на важливості правильного догляду за компостом (фото 3.2).

Такий практичний досвід дозволяє дітям наочно підтвердити, що вони можуть отримувати корисні продукти з харчових відходів навіть в саду або городі. Вони навчаються правильно підбирати та використовувати відходи для компостування. У дітей формується відповідальне ставлення до навколишнього середовища, розуміння важливості їх дій для довкілля. Діти отримали практичні навички у створенні компосту.

Фото. 3. 2. Діти під час гри «Робимо компост»
(фото Тимчук О.)

Гра 3 «Малювання на свіжому повітрі»

Метою гри є сформувати у дітей позитивне емоційне ставлення до природи, розвинути базові творчі навички, спостережливість. Залучення дітей в подібні творчі заходи на свіжому повітрі робить значний вплив на сприйняття і розуміння ними навколишнього світу .

Для реалізації гри знадобиться папір, фарби, пензлики, планшети для малювання, підготовлені зображення метеликів, серветки, маленькі пляшечки з водою для миття пензликів. Ці матеріали дозволять дітям створювати яскраві і барвисті композиції, а також посприяють розвитку їх творчих здібностей і моторики.

Перед поїздкою до парку, варто зібрати дітей в коло та провести коротку бесіду, в ході якої познайомити дітей з темою. Показати зображення різних метеликів, та пояснити, наскільки вони красиві і барвисті, розповісти, що ці комахи живуть у квітах, допомагають рослинам і є частиною природи. Дітям пропонується вибрати свої улюблені кольори для малювання метеликів (фото 3.3).

Наступний крок-переміститися в Жовтневий парк, де діти зможуть зручно розташуватися на килимках або лавках і приступити до творчого процесу. Кожна дитина отримує аркуш паперу з простим контуром метелика, який він може намалювати фарбами. Щоб підтримати увагу і інтерес дітей, можна розповісти коротку захоплюючу історію про метеликів, наприклад, про те, як вони літають між квітами, як ховаються від дощу під листям. Діти з великим ентузіазмом працюють над малюнками, намагаючись зобразити метеликів якомога яскравіше і різноманітніше.

Такі заняття на свіжому повітрі не тільки розвивають у дітей базові художні навички, а й формують позитивне емоційне ставлення до природи і підвищують рівень спостережливості. Дітям дуже подобається процес малювання метеликів, вони отримують задоволення від можливості розфарбовувати, експериментувати і ділитися результатами своєї роботи з

друзями. Ця захоплююча гра стане для них першим етапом в пізнанні навколишнього світу і формуванні дбайливого ставлення до природи.

Фото 3.3. Діти під час гри «Малювання на свіжому повітрі»
у Жовтневому парку (фото Тимчук О.)

Дослідження Трембовецької О. підтверджують, що малювання та аплікації на відкритому повітрі відкриває перед дітьми нові горизонти. Вони можуть спостерігати за навколишнім середовищем, відтворювати його на папері, черпати натхнення безпосередньо з навколишнього середовища та розглядати (вивчати) кольори, форми та текстури природи. При малюванні пейзажів і окремих природних об'єктів використання натуральних фарб, виготовлених з квітів і фруктів, розвиває увагу до деталей і художні навички дошкільнят (Трембовецька, 2024).

Гра 4 «Екологічний плакат»

Мета гри полягає у розвитку творчих здібностей дітей, формуванні їхнього розуміння природних елементів, що складають навколишнє середовище, їхніх взаємозв'язків.

Матеріали: великі аркуші плакатного паперу, фарби, ручки, клей, ножиці, роздруківки із зображенням елементів природи та тварин.

Процес проведення гри

Розпочинаємо заняття з ознайомлення елементів природи, а саме бесіди про навколишнє середовище, обговорюючи з дітьми різні природні об'єкти, такі як гори, річки, ліси, луки, і пояснюючи, що кожен із них є домівкою для різних живих істот. Варто ставити запитання, щоб діти могли назвати, які тварини мешкають у лісі, річці чи горах, що допомагає їм усвідомити природне різноманіття та важливість кожного елементу природи.

Діти обирають різні частини зображення: одні малюють небо, інші річку або гори. За бажанням діти вирізають зображення тварин, вибирають для них відповідні місця проживання і приклеюють на плакат (фото 3.4). За потребою потрібно допомагати дітям користуватися клеєм, ножицями та фарбами, створюючи атмосферу співпраці і підтримки, щоб кожна дитина відчувала свій внесок у спільну працю.

Після завершення роботи діти збираються разом для презентації своїх плакатів. Кожен пояснює, що він намалював, і розповідає про тварину, яку зобразив на плакаті, щоб інші дізналися про її природне середовище. Такий підхід допомагає дітям закріпити знання про природу, розвинути вміння висловлювати свої думки та обмінюватися ними з іншими.

За Верещагіною Т. М. малювання – це метод навчання, що дозволяє формувати такі особистісні якості, як: вміння уособлювати живі неживі предмети, ототожнювати себе з предметами і явищами природи і навколишнього світу; готовність відчувати біль і радість інших, співпереживати їм; бажання піклуватися про інших. Здатність захоплюватися

красою і різноманітністю природних форм, помічати непомітні, значущі, невидгливі вирази (Верещагіна, 2022).

Фото 3.4. Діти під час гри «Екологічний плакат»
(фото Тимчук О.)

Під час таких практичних занять і майстер-класів, діти вчаться класифікувати сміття, опановують основи поводження з органічними відходами та виробництва компосту в побутових та промислових умовах. Такий підхід сприяє розвитку гнучкості, критичного і практично орієнтованого мислення не тільки у дітей, а й у вихователів. Підхід «..отримувати готові знання», а не здатність вчитися і сприймати, наразі час застаріває з неймовірною швидкістю (Кузьмінська, Хлус, 2022).

Гра 5 «Ланцюг живлення»

Метою гри є познайомити дітей з концепцією харчового ланцюга за допомогою рольових ігор, показати, як взаємодіють різні організми в природі, такі наочні демонстрації можуть допомогти дітям краще зрозуміти, як працює екосистема і як взаємопов'язані всі її компоненти.

Для реалізації гри знадобляться рольові маски, що символізують такі організми, як жаби, їжаки, лисиці, вовки, комахи. Ці елементи дозволяють дітям уявити себе частиною природного середовища і наочно відобразити взаємозв'язок між ними.

Хід гри складається з декількох етапів. Спочатку пояснюється дітям, що таке харчовий ланцюжок і як організми в природі взаємопов'язані. Кожна дитина отримує роль, що представляє один з цих організмів, і під час гри діти створюють сцену, в якій один вид організмів служить їжею для іншого (фото 3.5).

Дитина, яка грає роль комахи, може «стати здобиччю» для жаби, а дитина, яка грає роль жаби, може «їсти» комах. Дитина-жаба, в свою чергу, може стати здобиччю для змії, а змія може стати здобиччю для лисиці. Лисиця може стати здобиччю для хижака – вовка. Таким чином, діти показують, як кожен організм взаємодіє з іншими організмами в харчовому ланцюзі і як їх поведінка впливає на навколишнє середовище.

Після того, як розіграні всі ролі, варто провести дискусію, в ході якої діти діляться враженнями і знаннями, отриманими в ході гри. Вони розповіли про те, як вони відчували себе в ролі живих організмів, як вони взаємодіяли з іншими учасниками і що вони дізналися про зв'язок продуктів харчування з природою.

Ця рольова гра не тільки знайомить дітей з концепцією харчового ланцюжка, а й допомагає їм поглибити розуміння взаємозв'язків з навколишнім середовищем, розвинути навички співпраці і творчого мислення. Діти з ентузіазмом занурюються в гру, відчують себе

Фото 3.5. Діти під час екологічної гри «Ланцюг живлення»

невід'ємною частиною системи природи і сприяють формуванню дбайливого ставлення до навколишнього середовища.

Варто відзначити, що після гри дітям можна запропонувати створити малюнки та аплікації, які покажуть дітям харчовий ланцюжок і закріплять отримані знання в реальних творчих заняттях.

Сіренко С. І. зазначала, що важливо перетворити заняття на захоплюючу гру, яку зможуть зрозуміти навіть найменші. Так, кожна дитина прикріплює до чола картинку із зображенням тварин і рослин і задає питання іншим дітям, щоб вгадати, хто вона: «Чи є у мене хвіст?», «Чи Живу я у

воді?», «Я літаю?» (Сіренко, 2020). Коли всі справляються, починається наступний етап гри – пошук зв'язків в харчовому ланцюжку. «Чи їсть кролик траву?» - запитує один з дітей. «Так!» – дають відповідь інші діти. «Чи їдять вовки кроликів?» , «Так, але кролику це не подобається!».

Далі дітей просять подумати про те, де живе їхній персонаж. Наприклад, «Де живе жаба?» (в озері), «А хто плаває з жабою?» (рибки). Такі прості і грайливі приклади допоможуть дітям зрозуміти взаємозв'язки в природі і весело провести час (Сіренко, 2020).

Підсумовуючи результати проведених ігор, можна виділити ключові знання, навички та ставлення, які формуються у дітей під час кожної гри. Важливим аспектом є те, що кожна гра сприяє розвитку різних компонентів екологічної свідомості відповідно до вікових особливостей дітей.

У таблиці 3.3 наведено структуровану інформацію про те, які екологічні компетентності (знання та вміння) діти здобувають у процесі кожної гри, та яке ставлення до природи в них формується. Ця інформація дає змогу узагальнити педагогічні досягнення дослідження і визначити конкретні результати впровадження ігрових методів.

Таблиця 3.3.

Розвиток екологічних компетентностей у дітей дошкільного віку

Назва гри	Знання, які формуються	Навички, які розвиваються	Ставлення, що формується
Маленький город	Уявлення про рослини, як живі організми, розвиток рослин: насіння, проросток, ріст, фактори, які необхідні рослині для росту (грунт, вода, світло)	Координація рухів, практичні навички (посадка насіння, полив), уважність, спостережливість	Почуття відповідальності, дбайливе ставлення до рослин, емпатія
Робимо компост	Розуміння того, що «сміття» можна використовувати для росту рослин, роль черв'яків у	Навички сортування предметів за ознакою (органічне/неорга	Усвідомлення, що відходи можуть бути корисними, бережне ставлення до

	розкладанні решток	нічне)	ресурсів
Малювання на свіжому повітрі	Елементарні уявлення про природні об'єкти, як джерело творчості (дерева, квіти, небо, комахи, метелики); їх різноманіття	Спостережливість за природними об'єктами; вдосконалення навичок роботи з художніми матеріалами у різних умовах	Емоційно-позитивне ставлення до творчої діяльності на природі; естетичне сприйняття навколишнього середовища; розвиток інтересу до природних об'єктів через художню діяльність, емпатія
Екологічний плакат	Уявлення про різноманітність тварин і рослин, їхні середовища існування: ліси, луки, водойми, тощо.	Творчі навички (малювання, приклеювання), командна взаємодія	Позитивне емоційне ставлення до природи, захоплення від різноманіття природи
Ланцюг живлення	Базове розуміння, чим тварини харчуються: рослини, інші тварини; про зв'язок між живими організмами, важливість збереження всіх живих істот	Уміння складати прості послідовності, логічне мислення, асоціативне мислення	Розуміння, що кожна істота в природі виконує свою роль і залежить від інших; повага до всіх живих істот незалежно від розмірів

У наступній таблиці 3.4. представлено оцінку участі та зацікавленості дітей у кожній з проведених екологічних ігор. Оцінювання базувалося на спостереженнях за рівнем активності, ініціативи та емоційної залученості дітей у процес гри. Ця таблиця дозволяє оцінити, як кожна дитина взаємодіє з різними іграми, а також виявити, в яких іграх вони проявляють найбільший інтерес та активність.

Таблиця 3.4.

Оцінка участі та зацікавленості дітей у проведених екологічних іграх

Прізвище, ім'я, вік	Участь у грі					Активність у екологічних іграх
	«Маленький город»	«Екологічний плакат»	«Робимо компост»	«Малювання на природі»	«Ланцюг живлення»	
Кутерещенко Тея 4 роки	Проявляє інтерес, виконує завдання самостійно, але часто відволікається на інші предмети. Розуміє базові етапи догляду.	Високий рівень творчості, використовує природні матеріали. Однак відволікається під час роботи, потребує нагадувань.	Зацікавлена, потребує пояснень. Залучена частково, але демонструє творчий підхід.	Малюючи, проявляла творчість, але потребувала підтримки для збереження концентрації.	Розуміє основні екологічні зв'язки, бере активну участь, але періодично відволікається.	Високий творчий потенціал. Потребує підтримки для збереження концентрації.
Заворотня Аліса 3 роки	Середній рівень залучення, швидко відволікається, працює лише під наглядом вихователя.	Виконує базові завдання, потребує інструкцій. Може зосередитися тільки з підтримкою вихователя.	Потребує допомоги, слабо орієнтується у процесі компостування. Виконує лише з поясненнями вихователя.	Потребує деяких вказівок, але добре орієнтується у процесі малювання.	Мінімальне розуміння принципу ланцюга. Залучена частково, потребує чітких інструкцій для роботи.	Початковий рівень обізнаності про, не зберігає концентрацію. Потребує постійної підтримки.
Николайчук Вікторія 3 роки	Частково залучена, молодша за інших, тому швидко втрачає інтерес. Зацікавлена, коли є змагальні елементи.	Виконує прості малюнки, любить працювати з кольорами, але увага швидко знижується. Добре реагує на ігровий формат.	Потребує допомоги, не завжди розуміє основні принципи, але зацікавлена в процесі.	Зосереджувалась на простих малюнках, але швидко втрачала інтерес. Її творчість покращувалась, коли гра мала елементи гри.	Базове розуміння екологічних зв'язків. Відповідає на запитання, але не завжди розуміє всі аспекти гри.	Інтерес підтримується в ігровій формі та з підтримкою вихователя.
Сливчак Матвій	Самостійний, ініціативний	Креативний, активно експериментує	З високою самостійністю	Працював самостійно, активно	Добре розуміє екосистемні зв'язки	Прагне експериментувати та ділитися своїми знаннями

4 роки	й, завжди пропонує нові ідеї. Виконує всі етапи ретельно, проявляє творчий підхід.	ує з кольорами. Залучений до теми захисту природи, працює над ідеями самостійно.	виконує всі етапи, інколи пробує свої варіанти виконання. Показує зацікавленість у процесі.	використовуючи природні матеріали. Його малюнки були деталізованими, і він не потребував багато допомоги.	і зв'язки, працює незалежно, активно будує ланцюги живлення.	додає свої ідеї. Самостійний та ініціативний.
Третяков Матвій 4 роки	Самостійний, концентрується на завданні, не відволікається. Виконує всі етапи з інтересом.	Уважно виконує завдання за інструкціями. Творчо використовує матеріали, створює деталі самостійно.	Самостійно виконує всі етапи, розуміє основні принципи процесу. Іноді звертається за допомогою для уточнень.	Активно малював, проявляючи творчість і уважність. Добре виконував завдання.	Глибоке розуміння екологічних зв'язків, залучений до побудови ланцюгів, взаємодіє з групою.	Уважний і творчий. Потребує мінімальної підтримки та керівництва.
Толстих Аліса 4 роки	Самостійна, але періодично звертається за допомогою. Виконує завдання відповідально, інколи потребує уточнень.	Працює акуратно, слідує інструкціям, додає власні деталі. Самостійна, але потребує підтримки для завершення.	Самостійно виконує більшість етапів, однак для уточнення деталей звертається за допомогою до вихователя.	Малювала прості елементи природи, але швидко втрачала увагу. Потребувала пояснень та допомоги для завершення роботи.	Залучена до роботи, може самостійно виконувати завдання з мінімальними вказівками.	Здатна працювати самостійно, але іноді потребує підтримки для чіткішого розуміння.
Первеев Тимофій 4 роки	Самостійний, зосереджений на процесі. Виконує всі завдання уважно, проявляє відповідальність на	Творчий підхід, використовує нестандартні матеріали. Підтримує тему екології, створює самостійно елементи	Високий рівень розуміння процесу, проявляє допитливість, виконує завдання з інтересом і розумінням	Працював уважно, використовуючи природні матеріали для створення деталей малюнка. Він самостійно	Чітко розуміє екологічні зв'язки, бере активну участь у побудові ланцюгів, працює з іншими дітьми.	Виявляє комплексне розуміння теми, активно залучений до всіх процесів.

	кожному етапі.	плакату.	м.	виконував завдання.		
Прокопчук Кирил 3 роки	Середній рівень залучення, працює уважно і акуратно, потребує незначної підтримки.	Створює простий малюнок з кількома природними елементами. Розуміє основну тему, але рідко проявляє ініціативу.	Потребує пояснень, виконує завдання під наглядом. Частково усвідомлює значення компостування для довкілля.	Потребував допомоги для виконання завдання, але працювала з інтересом, малюючи прості елементи природи.	Базове розуміння ланцюгів живлення, виконує завдання тільки з підказками вихователя.	Потребує підтримки вихователя для кращого розуміння те

За результатами проведених досліджень, виявлено, що діти 3 років мають більш короткий період концентрації уваги, швидко втрачають інтерес і потребують постійної підтримки вихователів для виконання завдань. У той же час, діти 4 років виявляють більш високий рівень самостійності, ініціативи та здатності самостійно виконувати завдання, особливо творчі. Трьохрічні діти мають лише базове уявлення про екологічні зв'язки, які формуються при взаємодії з дорослими, в той час як чотирирічні демонструють більш глибоке розуміння і активно застосовують екологічні принципи в грі.

Ці відмінності обумовлені психологічними особливостями вікової групи. У віці 3 років увага і когнітивні здібності знаходяться в стадії формування, в той час, у віці 4 років у дітей кращі здібності до тривалої концентрації і логічного мислення.

Тому, екологічні ігри для дітей 3-х років повинні бути простими, зрозумілими і відповідати їх віковим особливостям. Серед адаптованих екологічних ігор для дітей 3-ох років ідеально підходять «Маленький город» і «Робимо компост». У цьому віці у дітей активно розвиваються рухові навички та пізнавальна активність, але їх концентрація обмежена. Посадка насіння – просте і короткочасне завдання, яке не перевантажує дитину, але в той же час розвиває координацію рухів. У цій грі діти можуть спостерігати за наслідками своїх дій, тому краще засвоюють інформацію за допомогою

практичних наочних прикладів. Також, дітям цікаво брати участь у простих діях, таких як сортування рослинних залишків, спостереження за черв'яками, які беруть участь у процесі компостування. Залучення черв'яків, як активний компонент гри, викликає у дитини інтерес і прагнення до дослідження, що сприяє розвитку спостережливості і сенсорних навичок.

Для дітей 4-ох років гра повинна ускладнюватися. Діти можуть концентруються на завданнях, мають більш високу здатність до абстрактного мислення. Тому для даного віку підходять: «Малювання на свіжому повітрі», «Екологічний плакат», «Ланцюг живлення». Діти в цьому віці мають досить хорошу дрібну моторику і здатні більш точно передавати елементи природи в своїх малюнках, осмислено спостерігати за природними явищами і деталями. Під час малювання дерев, квітів і тварин вони розвивають не лише творчі здібності, а й формують уявлення про навколишній світ, активно взаємодіють з природою і можуть висловлювати свої враження за допомогою творчості. Гра «Ланцюг живлення» відмінна можливість познайомитися з екологічними поняттями та зв'язку між організмами, важливістю кожної живої істоти. Це не тільки пізнавальна, а й інтерактивна гра. В процесі гри діти можуть складати харчові ланцюжки з карток з номерами тварин і рослин і розміщувати їх в потрібному порядку (наприклад, комаха-жаба). Це дозволяє дітям краще зрозуміти роль кожного елемента у світі природи та розвинути логічне мислення. Створення екологічного плакату підходить для 4-річних дітей через кращі розвинені комунікативні та творчі здібності. Ця гра дає можливість самостійно висловлювати свої думки за допомогою малюнків, розвиває навички командної роботи.

За результатами проведених досліджень розроблено рекомендації для вихователів щодо використання ігор як засобу екологічного виховання дітей молодшого дошкільного віку:

1. Ігри повинні відповідати віковим особливостям дітей, їх інтересам і можливостям. Для дітей 3-х років краще обирати ігри з простими

завданнями при активній участі дорослих, а для дітей 4-х років – вводити елементи самостійності, рольові ігри і більш складні завдання.

2. Варто використовувати різні види ігор (предметні, словесні та настільно-друковані), що сприятиме різнобічному розвитку дитини (формування знань про природу, розвиток пізнавальних процесів, сприяють фізичному розвитку, закріпленню знань про тварин, рослини, природні явища, розвивають уяву, творчість, вчать співпрацювати, сприяють розвитку творчих здібностей, естетичного сприйняття природи).
3. Ігри мають бути максимально наочними, з використанням природних матеріалів, картинок, моделей.
4. Варто враховувати індивідуальний підхід, ігри повинні викликати у дітей позитивні емоції, зацікавленість і бажання грати.
5. Заохочуйте дітей за успіхи, використовуйте похвалу.
6. Ігри слід підбирати так, щоб вони доповнювали одна одну і сприяли поступовому засвоєнню знань про природу. Проводити екологічні ігри регулярно, включати їх у різні види діяльності.

ВИСНОВКИ

1. Гра – один з найефективніших засобів для формування в дітей молодшого дошкільного віку початкових екологічних уявлень та ціннісного ставлення до природи. Через гру дитина пізнає навколишній світ, в неї формується почуття відповідальності за збереження природи, емпатія до всіх живих істот, бажання берегти і охороняти навколишній світ.
2. Під час проведення екологічних ігор важливо враховувати вікові особливості. Діти 3-х років не можуть концентруватися тривалий час і потребують яскравих, активних ігор. Діти 4-х років здатні до більш глибокого сприйняття і самостійного виконання завдань, хоча й потребують підтримки.
2. Зацікавленість дітей у екологічних іграх залежить від віку та типу гри. Діти старшого віку більш активно брали участь у творчих завданнях, тоді як молодші діти краще реагували на ігри з рухом та змагальним елементом. Усі діти виявляли цікавість до природи, хоча деяким потрібна була допомога для збереження уваги.
3. Ефективне екологічне виховання вимагає різноманітних методів: від спостережень і бесід до практичних ігор. Використання творчих завдань та активностей стимулює пізнавальний інтерес, а підтримка з боку вихователя допомагає зберігати увагу та заохочує дітей до глибшого сприйняття природи.
4. Спільні ігри сприяють розвитку вміння спілкуватися, співпрацювати, ділитися враженнями, що важливо для формування екологічної культури.
5. Завдання вихователя – створити сприятливе середовище для гри, підбирати відповідні ігри та матеріали, підтримувати інтерес дітей до природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беленька Г. Освітня лінія «Дитина в природному довкіллі». *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. №11. С. 4–9.
2. Борейко В. Є., Пустовіт Н. А. *Екологічна етика та гуманне ставлення до тварин і рослин: методичний посібник*. Київ: Логос, 2011.
3. Брехлійчук Б. Б., Алмашій І. І. Екологоспрямовані ігрові вправи для дітей дошкільного віку. 2019. С.37–40. URL: http://dspace-msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4785/1/Eco-friendly_game_exercises_for_preschoolers.pdf
4. Будник О. Інноваційна парадигма формування етновиховного середовища початкової школи. *Освітній простір України*. 2014. № 2. С. 90–100.
5. Вахняк Н., Негрій О. Сучасні ігрові форми в екологічному вихованні дітей. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка*. 2015. №2. С. 107-112.
6. Верещагіна Т.М. *Нетрадиційні техніки малювання–стимул для творчості*. 2022.
7. Волкова Л. Екологічне виховання дітей дошкільного віку в процесі праці в природі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 4 С. 335–341.
8. Гаврилець Л. В., Сорочинська О. А. Роль сюжетно-рольової гри в екологічному вихованні дошкільників. *Інноваційний досвід педагогів дошкільної та початкової освіти Житомирщини: збірник науково-методичних праць*. 2012. С. 38–40.
9. Гулан М. І., Русин Н. М. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. «Нова українська школа: Стратегія розвитку особистості»: II Всеукраїнська студентська науково-практична конференція. 15 лютого 2021, Мукачево. С. 33–35.

10. Дімченко Н.М. Екологічне виховання як засіб формування природних уявлень у дітей дошкільного віку. *Збірник наукових і навчально-методичних праць*. 2022. Вип. 10. С. 94–98.
11. Дяченко О.В., Сорочинська О.А. Українські звичаї і традиції як засіб екологічного виховання дошкільників. *Інноваційний досвід педагогів дошкільної та початкової освіти Житомирщини: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. ВЄ Литнєва, НЄ Колесник*. 2012. С. 99–101.
12. Жильцова, Л. М. До проблеми екологічного виховання дітей дошкільного віку. 2010. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/13890>
13. Іваньо О., Струк А. Насупність в екологічному вихованні дітей дошкільного і молодшого віку. *Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*. м. Івано-Франківськ. 2017. 6 с. URL : <https://conference.pu.if.ua/forum/files/30112017/6/ivan.PDF>
14. Канарова О. В., Худякова А.А. Інноваційні методи екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Інновації в освіті: сучасні методики та їх практичне застосування*. 2019. С.81–84.
15. Кудрявцева О. А., Прокопова Г.С. Проблема формування родинних цінностей у дітей середнього дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2024. Вип. 99. С. 37–41.
16. Кузь С. В. Проєкт як засіб формування дослідницької компетентності дошкільників : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 53 с.
17. Кузьмінська В. В., Хлус Л.М. Stem-освіта–перспектива позашкілля. *Освітній фактор*. 2022. С. 218–222.
18. Кузьмінська В.В., Хлус Л.М. Організація і проведення практико-орієнтованої дослідницької роботи в умовах дистанційного навчання. *«Вдосконалення позашкільної освіти в умовах сучасних трансформацій»:* матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції

(Кропивницький, 19 березня 2024 р.) / За заг. ред. Т. С. Плачинди. Кропивницький: ПП «Поліум», 2024. С. 74–78.

19. Лисенко Н.В. Еко–око: дошкільник пізнає світ природи: навчально-методичний посібник. Київ.: Видавничий Дім «Слово», 2015. 352 с.

20. Лисенко Н.В. Сучасні підходи до екологічного виховання дітей дошкільного віку у руслі концепції збалансованого розвитку. *Освітній простір України*. 2019. С.134–138.

21. Луценко О.І., Дядюра А.В.. Теоретико-методологічні засади ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. *Психолого-педагогічний науковий збірник*. 2015. С.70–73.

22. Любарова В.М. Куточок природи в дитячому садку. Київ, 2013. 109 с.

23. Малиняк М. Я, Матківська О. І. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку. *Напрямок І. Традиційні та інноваційні методики викладання* 2020. С. 55.

24. Матліна О. В. Екологічне виховання в спадщині ВО Сухомлинського. *«Педагогічні вектори: В. О. Сухомлинський та сучасність»* : Матеріали регіональної науково-практичної конференції. Лисичанськ : ФОП Чернов О. Г. 2018. С. 190–193.

25. Павлюк С.Ю. Формування екологічної освіти дошкільників на екологічній стежині. *«Ранній розвиток дитини — право кожного»*: зб. матеріалів Всеукраїнського форуму, м. Київ, 20 квітня 2019 р. К.: НЕНЦ, 2019. С. 70–79.

26. Панасенко Д. О., Єнгалічева І.В. Дидактичні ігри: поняття та види. *Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка–2018»/XX Всеукраїнська наукова конференція молодих учених* . 2018. С. 401–403.

27. Петрушкевич С. С. Про сучасні підходи до екологічного виховання дошкільників. *Екологічний вісник Криворіжжя*. 2015. Т.1. С. 121–123. URL : <https://doi.org/10.31812/ecobulletinkrd.v1i0.6434>

28. Похилюк Л.А. Екологічне виховання дітей дошкільного віку засобами різних видів роботи. *Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: компетентнісний підхід : збірник наукових праць* / за заг. редакцією В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Завязун. Житомир: ФО-П «Н.М. Левковець», 2019. 168–174.
29. Сербай Н.В. Організація екологічного розвивального середовища в закладі дошкільної освіти. *«Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки»*: мат. I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 2020. С.31–41.
30. Сіренко С.І. Інновації системи освіти Фінляндії та інтеграція в навчальні заклади України. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*, 2020. № 22. С. 78–86.
31. Шпирин А.П. Особливості екологічного виховання дітей 5 років засобами взаємодії з природою в літній оздоровчий період у ЗДО: кваліфікаційна робота магістра спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Ніжин, 2019. 102 с.
32. Яришева Н.Ф. *Методика ознайомлення дітей з природою*. К.: Вища школа, 1993. 255 с.
33. By Seval Güven, Nihan Ylmaz. Role and importance of family at preschool children environmental education. *European Journal of Sustainable Development*, 2017.
34. Konur K.B., Nihan A. Preschool students' perceptions on environmental problems. *International Journal of Environmental & Science Education*. 2017.Vol. 12, № 10. P. 2109–2119.
35. Poje M., Marinić I., Stanisavljević A., Dika I. R. Environmental Education on Sustainable Principles in Kindergartens – A Foundation or an Option? *Sustainability*. 2024.16, 2707. <https://doi.org/10.3390/su16072707>